

سنجش کیفیت فضاهای عمومی شهری با تأکید بر خیابان رودکی و آذربایجان در محله سلسبیل شمالی منطقه ۱۰ تهران

تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۹۵/۱۱/۲۷

تاریخ دریافت مقاله: ۹۵/۱۰/۱۰

علی موحد* (دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه خوارزمی تهران)
علی شمعی (دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه خوارزمی تهران)
امیر اسدی کلمتی (کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه خوارزمی تهران)

چکیده

هدف از این پژوهش سنجش کیفیت فضاهای عمومی از لحاظ کارکرد، دسترسی و ارتباطات، اجتماع‌پذیری، آسایش و کیفیت محیطی در رابطه خیابان‌های رودکی و آذربایجان در محله سلسبیل شمالی منطقه ۱۰ تهران است. یکی معیارهای ارزیابی شهرها و محیط‌های شهری کیفیت فضای عمومی شهری است. کیفیت این فضاها معیار سنجشی برای میزان مطلوبیت شهرها محسوب می‌شود. فضای عمومی ماهیتی اقتصادی، سیاسی و فرهنگی دارد و ارتقاء هر کدام، با بهبود شاخص‌های زیبایی‌شناسی و سلامت و احساس رضایت شهروندان همراه است. روش پژوهش اکتشافی-تحلیلی و جمع‌آوری اطلاعات به صورت پیمایشی است. داده‌های این پژوهش با استفاده از پرسشنامه و به روش نمونه‌گیری تصادفی به دست آمده است. جامعه آماری شامل شهروندان محله سلسبیل شمالی بوده و حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران ۳۸۱ نفر است. متغیرهای پژوهش بر مبنای PPS مطلوبیت این مکان‌ها را در چهار کیفیت کلیدی دسترسی و ارتباطات، کاربری و فعالیت‌ها، اجتماع‌پذیری، آسایش و تصویر ذهنی می‌داند؛ و جهت ارزیابی کیفیت از آزمون t، پیوستگی معیارها از آزمون پیرسون و برای اولویت‌بندی از آزمون فریدمن استفاده شده است. یافته‌ها مشخص می‌سازد با توجه به اجتماع‌پذیری زیاد خیابان رودکی و آذربایجان، این دو خیابان با توجه به چهار کیفیت کلیدی از مطلوبیت پایینی برخوردار هستند. بنابراین برای ارتقای کیفیت فضاهای عمومی در محله ارتقاء دسترسی‌ها و پیوستگی و سازگاری کاربری‌ها با فعالیت‌ها و همچنین ارتقای پیاده‌مداری، خوانایی، کارایی و اختلاط کاربری‌ها در سرزندگی فضاهای عمومی محله مؤثر است.

واژه‌های کلیدی: کیفیت فضاهای عمومی شهری، PPS، خیابان رودکی و آذربایجان، محله سلسبیل شمالی، منطقه ۱۰ شهرداری تهران

مقدمه

PPS نام گروهی آمریکایی است که به‌طور عمده به طراحی و مدیریت فضاهای عمومی از جمله فضاهای سبز شهری مشغول هستند. PPS در سال ۱۹۷۵ و بدون در نظر گرفتن اهداف مالی به‌وسیله ویلیام وایت (William whyte) راه‌اندازی شد و از آن تاریخ به بعد اعضای این گروه به زیباسازی و شرکت در پروژه‌های معماری و معماری منظر، تبلیغات مهندسی، تبلیغات طراحی گرافیکی و غیره پرداخته‌اند. شبکه اینترنتی www.pps.org شبکه‌ای مختص معماری منظر، طراحی فضاهای سبز، طراحی جغرافیای شهری، شهرسازی و روان‌شناختی محیط است. این سایت به معرفی اعضا، هدف، فعالیت‌ها و پروژه‌های اخیر گروه PPS می‌پردازد و از جمله امکانات آن ارائه سرویس‌های طراحی، آموزش فضا سازی و کتابخانه مجازی رایگان است. شعار اصلی اعضای گروه PPS با این مضمون است که وقتی بر روی فضایی متمرکز می‌شوید، هر کاری را متفاوت انجام می‌دهید. یعنی فضای ساخته‌شده برای یک مجتمع باید تأمین‌کننده سلامتی، شادی و خوبی مردم باشد.^۱

فضا عنصر جدانشدنی ساخت مادی و ساختار زندگی اجتماعی است و این بدان معنا است که نمی‌توان آن را جدا از جامعه و روابط اجتماعی درک نمود (افروغ، ۱۳۷۷: ۱۸). فضای شهری فضای مادی و فرهنگی است که با ابعاد اجتماعی و روانشناسی آن و شکل شهر هندسه این فضا است (مدنی پور، ۱۳۸۴: ۱۳). در این فضا فرصت آن وجود دارد برخی از مرزهای اجتماعی شکسته شده و برخوردهای از پیش تدوین نیافته اتفاق افتاده و افراد در یک محیط اجتماعی جدید باهم ارتباط برقرار می‌کنند. نقش اصلی فضاهای شهری در فراهم آوردن امکاناتی برای تسهیل جریان شهروندی از طریق حس تعلق انسان‌ها به محیط و به اجتماع حیات مدنی را به کالبد شهر تزریق خواهد نمود (حبیبی ۱۳۷۸: ۳۱). هر فضا حریم و حرمت خوددار است. فضاهای عمومی فضایی چون خیابان‌ها، پارک‌ها، میدان‌ها، بازارها و مساجد هستند؛ که عموم مردم بدون نیاز به کنترل و حق ورود حضور در آن را دارند. این فضاها به‌واسطه مقیاس عملکردی و هم‌چنین طیف متنوع و گسترده مخاطبین خود دارای بیشترین سهم را در حیات جمعی شهروندان می‌باشند. از این رو ارتقا کیفی این فضاها بیش از انواع سایر فضاها موجب ایجاد جامعه شهری سالم و شکوفا خواهد شد. خیابان‌ها مکان‌هایی هستند که تعاملات اجتماعی و جنب‌وجوش شهری در آن‌ها به حداکثر کمی و کیفی خود رسیده، ذهن شهروندان را انباشته از خاطرات و ذهنیتی مشترک راجع به نوع و چگونگی حیات مدنی می‌گردانند. رجوع به مراکز مهم فعالیت، خرید، تماشای مغازه‌ها و پرسه زدن و

^۱. برای ارتباط با این گروه از طریق رایانامه pps@pps.org امکان پذیر است.

گردش، دیدن دیگران و دیده شدن توسط آن‌ها و همه خیابان‌های شهری را تبدیل به فضایی متراکم از رویدادهای جمعی و فردی می‌نماید (پاکزاد، ۱۳۲:۱۳۸۵). شبکه درهم تنیده خیابان‌های شهری نتیجه سال‌ها تلاش شهروندان برای تداوم حیات شهری است. از این رو باید توجه داشت مبادا با تبدیل خیابان شهری به محور عبوری باعث تخریب زندگی شهری و شبکه درهم تنیده حیات شهری شویم. امروزه عمده شهرهای ما با این مسئله مواجه هستند و به نظر می‌رسد افراد تنها از روی اجبار و برای رفع نیازهای شخصی حاضر به حضور در خیابان می‌شوند. در محله سلسبیل شمالی نیز متأسفانه خیابان‌های شهری تجهیز نشده و تضمین‌کننده تداوم حیات شهری نمی‌باشند. کیفیت عرصه‌های عمومی شهری یکی از مهم‌ترین معیارهایی است؛ که در ارزیابی شهرها و محیط‌های شهری لحاظ می‌شود، اما چگونه می‌توان کیفیت یک فضای شهری را سنجید. چه معیارهای در کیفیت محیط یا فضا تأثیرگذار است. نظریه‌پردازان و سازمان‌های فعال در عرصه سنجش کیفیت فضاهای عمومی در جستجوی راهی برای ساخت شهر باکیفیت بوده‌اند. هدف اصلی این پژوهش سنجش کیفیت فضاهای عمومی شهری با تأکید بر دو خیابان اصلی رودکی و آذربایجان بر مبنای پروژه فضاهای عمومی با توجه به شاخص‌های کلیدی است.

پیشینه پژوهش

یکی از مهم‌ترین معیارهای ارزیابی شهرها و محیط‌های شهری، کیفیت عرصه‌های عمومی شهری است. یکی از روش‌هایی که از دهه‌های گذشته به‌منظور سنجش کیفیت فضاهای شهری مورد استفاده قرار می‌گرفت، ارائه پارامترهای مشخص با عنوان مؤلفه‌های کیفی محیط بوده است که در نهایت با سنجش مؤلفه‌ها، به میزان مطلوبیت یا عدم مطلوبیت محیط اشاره می‌گردید. همچنین علاوه بر بیان پارامترهای کیفی، نظریه‌پردازان در راستای مطالعات خود مدل‌هایی برای طبقه‌بندی این کیفیت‌ها ارائه کرده‌اند؛ به‌نحوی که هر یک از این مدل‌ها بر اساس دیدگاه مشخص شکل می‌گیرد که به طبقه‌بندی خاص خود منجر می‌شود (رفیعیان و همکاران، ۳۵:۱۳۹۱)؛ اما چگونه می‌توان کیفیت یک فضای شهری را سنجید. چه معیارهای در کیفیت محیط یا فضا تأثیرگذار است.

کیفیت فضای عمومی شهری، چگونگی این فضا برحسب برجسته‌ترین نمودها و حالت‌های آن است که بر فرد و اجتماع تأثیرگذار می‌گذارد و چون در این عرصه‌هاست که افراد شخصیت اجتماعی خود را شکل می‌دهند، معیار سنجشی برای میزان مطلوبیت شهرها محسوب می‌گردد. به گفته لینچ، یکی از علل اولیه در پدید آمدن رشد طراحی شهری، توجه

به کیفیت فضاهای شهری است. او می‌گوید یکی از دغدغه‌های جوامع گوناگون، در خصوص ارتقاء کیفیت زندگی انسان و نقشی که طراحی شهری می‌تواند از طریق «ارتقاء کیفیت محیط کالبد همگانی» در آن داشته باشد، نشأت گرفته‌اند. در این راستا دانش شهرسازی که نگاهی کمی به شهر داشت، با ظهور طراحی شهری، از نگاهی کیفی‌تر و پدیدار شناختی سود جست. لازم به ذکر است که حتی در مورد علل ثانویه ظهور دانش طراحی شهری به ارتقاء کیفیت محیط عمومی شهرها نیز اشاره می‌گردد. این دسته از علل عمدتاً ماهیت اقتصادی، سیاسی و فرهنگی داشته و ارتقاء هر کدام، با بهبود شرایط کیفی محیط و در جهت به ادراک رساندن کیفیت‌های قابل توجه خود، امری مبرهن است (گلکار، ۱۳۷۸:۷)؛ بنابراین با شروع رشته طراحی شهری در دهه ۶۰ میلادی، توجه به محیط‌های شهری و ارتقاء کیفیت‌های آن به‌عنوان یکی از مهم‌ترین زمینه‌های این حرفه نمایان شد. با گذشت زمان متخصصین محیطی در این زمینه به مطالعه پرداخته و نظرات خود را در زمینه کیفیت شهری مطرح ساختند. در میان آثار زیاد و متنوعی که از آن‌ها پارامترهای کیفیتی محیط زندگی و فضاهای شهری استخراج شده است به اظهارات چند نظریه‌پرداز و سازمان‌های فعال در عرصه طراحی شهری اشاره خواهد شد که همه در جستجوی راهی برای ساخت شهر باکیفیت بوده‌اند.

جین جیکوبز در سال ۱۹۶۱ در کتاب مرگ و زندگی شهرهای آمریکایی، پنج معیار را برای مطلوبیت محیط بیان می‌کند. ملحوظ داشتن فعالیت‌های مناسب پیش از توجه به نظم بصری محیط، استفاده از کاربری مختلط چه به لحاظ تنوع استفاده و چه از نظر حضور ابنیه با قدمت‌های مختلف در یک ناحیه، توجه به عنصر خیابان، نفوذپذیر بودن قابل دسترس بودن بافت، اختلاط اجتماعی و انعطاف‌پذیر بودن فضا (جیکوبز، ۱۳۸۸). کوین لینچ در سال ۱۹۸۱ ارتقاء کیفیت زندگی شهری را درگرو پنج معیار و دو فوق معیار اعلان می‌دارد. سرزندگی: امکان بقای زیست‌شناختی و جامعه‌شناسی انسان در محیط شهر. دسترسی: سهولت نفوذ فیزیکی به بخش‌های مختلف بافت شهری. معنی: نقش انگیزی ذهنی و معنادار بودن مکان شهروندان در امور مرتبط با مدیریت و استفاده از عرصه همگانی. کنترل و نظارت: فراهم بودن امکان انتخاب و مداخله. سازگاری: انطباق فرم شهری با فعالیت‌های گوناگون و رفتارهای مختلف. کارایی: کارا بودن معیارهای فوق با توجه به هزینه. عدالت: پرداخته شدن هزینه معیارها از طریق سازمان یا طبقه هزینه اجتماعی که باید برای آن هزینه کنند (لینچ، ۱۳۸۱).

یان بنتلی و همکارانش، در کتاب محیط‌های پاسخده، هفت معیار را برای ایجاد محیط‌های پاسخده بیان کرده‌اند که عبارت‌اند از: نفوذپذیری، گوناگونی، خوانایی، انعطاف‌پذیری، تناسبات بصری، معنای حسی، رنگ تعلق؛ که در سال ۱۹۹۰ به دلیل نارسایی و کمبود مفاهیم در این عوامل بیان بنتلی سه معیار دیگر یعنی کارایی در مصرف انرژی، نگهداری از سیستم‌ها، پاکیزگی (به حداقل رساندن آلودگی هوا) را به این عوامل هفتگانه افزود (بنتلی و همکاران، ۱۳۸۲). در سال ۲۰۰۰ در کتاب به کمک طراحی، کاری از وزارت محیط، حمل‌ونقل و مناطق و کمیسیون معماری و محیط مصنوع، مفاهیمی به‌عنوان اهداف عملیاتی طراحی شهری بیان شده است که به دلیل تأثیرگذاری بر افراد، محرک‌های فکری نیز نامیده شده‌اند. این مفاهیم که به‌نوعی بیان‌کننده کیفیت‌های مورد توجه در طراحی شهری می‌باشند عبارت‌اند از هویت، تداوم، محصوریت، کیفیت عرصه همگانی، سهولت حرکت، خوانایی، تطابق و تنوع (وزارت حمل‌ونقل، محیط‌زیست و مناطق شهری انگلستان، ۱۳۸۷).

در همین زمینه، طبق مطالعات انجام‌گرفته در کشورهای مختلف توسط PPS بر روی بیش از ۱۰۰۰ قطعه فضای عمومی شهری چهار عامل اساسی برای سنجش مطلوبیت فضاهای عمومی شهری مطرح شده‌اند که به دلیل اهمیت و ارزششان عوامل کلیدی نامیده شده‌اند که هرکدام از این عوامل خود دارای زیرکیفیت‌هایی است که به دلیل وابستگی‌شان به عوامل کلیدی، نام عوامل درونی بر آن‌ها نهاده شده است. علاوه بر بیان پارامترهای کیفیتی، نظریه‌پردازان در راستای مطالعات خود، مدل‌هایی برای طبقه‌بندی این کیفیت‌ها ارائه می‌دهند. چهار مدل عام در این زمینه عبارت‌اند از: مدل لنگ، مدل کانتر، مدل اپیلیارد و مدل کرمونا و همکاران (رفیعیان و همکاران، ۳۷ و ۳۶:۱۳۹۱). در ایران نیز با توجه به اهمیت این موضوع تحقیقات متعددی بر روی فضاهای عمومی صورت گرفته است از جمله می‌توان به برخی پژوهش‌ها که ارتباط بیشتری با تحقیق دارد اشاره کرد: مجتبی رفیعیان و مهسا سیفایی در سال ۱۳۸۴ در مقاله‌ای تحت عنوان فضاهای عمومی شهری بازنگری و ارزیابی کیفی سعی دارد ضمن بیان فضاهای عمومی شهری و ضرورت بازنگری در آن در گرایش‌های نوین شهرسازی مورد توجه قرار گیرد. نتایج نشان می‌دهد که ارتقای کیفیت در فضاهای عمومی شهری جهت ایجاد سرمایه اجتماعی و تقویت یکپارچگی جامعه امری ضروری است. رفیعیان و خدایی در سال ۱۳۸۸ در مقاله‌ای تحت عنوان بررسی شاخص‌ها و معیارهای مؤثر بر رضایت‌مندی شهروندان از فضاهای عمومی شهری ضمن شناسایی متغیرها و معیارها مطالعات نشان می‌دهد که سه متغیر دسترسی به خدمات، امنیت اجتماعی و هویت مکانی اثرگذارترین عوامل مؤثر بر رضایت‌مندی شهروندان است.

مجتبی رفیعیان، اکبر تقوایی، مهندس خادمی و مهندس روجا علی پور در سال ۱۳۹۱ در مقاله‌ای با عنوان بررسی تطبیقی رویکردهای سنجش کیفیت طراحی در فضاهای عمومی شهری سعی کردند تا در حد مطلوب با تدوین مفاهیم مشترک و بررسی رویکردهای موجود در سنجش کیفیت فضاهای عمومی شهری و مقایسه بین مدل‌های ارائه شده انجام گیرد و امکانات و محدودیت‌های مدل‌ها مشخص گردد و در نهایت به معرفی مدل جامع‌تری برای تعیین مطلوبیت فضاهای عمومی شهری بهره برد. آتوسا مدیری در مقاله‌ای در سال ۱۳۹۲ با عنوان سرزندگی در فضاهای عمومی شهری با رویکرد ساماندهی منظر به این نتیجه رسید که تنوع کالبدی مناسب در منظر شهری شرط لازم برای سرزندگی در فضاهای شهرهای جدید است. محمود قلعه‌نویی، شیما دهقان‌زاده با مقاله‌ای در سال ۱۳۹۳ تحت عنوان ارزیابی کیفیت کالبدی فضاهای شهری با رویکرد توسعه پایدار نمونه موردی محله باغ ملی شهر رضا در این مقاله برای ارزیابی میزان مطلوبیت فضاهای عمومی شهری با رویکرد توسعه پایدار از شاخص‌های پایداری راحتی، خوانایی، نفوذپذیری، ایمنی، امنیت، بوم‌گرایی، مقیاس انسانی و دسترسی استفاده کرده است و به این نتیجه رسید معیارهای دسترسی، راحتی، بوم‌گرایی، مقیاس انسانی، دارای امتیاز مطلوب و معیارهای خوانایی، نفوذپذیری، ایمنی و امنیت در حد مقبول هستند.

دلارام شجاع و پروین پرتویی با نوشتن مقاله‌ای در سال ۱۳۹۴ با عنوان عوامل مؤثر بر ارتقای اجتماع‌پذیری در فضاهای عمومی شهری با در نظر گرفتن مقیاس‌های مختلف فضاهای عمومی شهر تهران نمونه موردی فضاهای عمومی دو محله و یک ناحیه در منطقه هفت تهران برای سنجش اجتماع‌پذیری فضاها در یک مدل مفهومی شامل سه بعد اجتماعی، کالبدی، فعالیتی تدوین شده است به این نتیجه رسیدند که فضاهای عمومی ناحیه باوجود دسترسی کمتر و بعد فاصله‌ای بیشتر مورد استقبال ساکنین دو محله نسبت به فضاهای عمومی خود قرار گرفتند و از اجتماع‌پذیری بالایی برخوردارند. محمد سعید ایزدی و محمدرضا حقی در سال ۱۳۹۴ با مقاله‌ای با عنوان ارتقای احساس امنیت در فضاهای عمومی شهری نمونه موردی میدان امام شهر همدان است. متغیرهای تبیین کننده احساس امنیت در هفت عامل شامل پیاده‌مداری، زیباشناختی، اجتماع‌پذیری، امنیت شبانه، نظارت منسجم، آسایش محیطی، ساختار محیط دست‌بندی شده‌اند پس از آن با تحلیل رگرسیون چند متغیره خطی که مشخص گردید که سه عامل پیاده‌مداری، زیباشناختی، امنیت شبانه، به ترتیب بیشترین تأثیر در احساس امنیت در میدان امام همدان داشته است.

مفهوم فضا و فضای شهری

فضای شهری بستری است که اعمال و فعالیت‌های انسانی در آن شکل می‌گیرد و رابطه اجتماعی و فرهنگی انسان‌ها با یکدیگر برقرار می‌شود رابطه اجتماعی میان افراد در فضای معین و زمان معین انجام می‌گیرد، نوع روابطی که در فضا برقرار می‌شود و به فضا معنی می‌دهد این‌گونه فضاها، به تسهیل جریان شهروندی از طریق حس تعلق انسان به محیط و به اجتماع، حیات مدنی را به کالبد شهر تزریق خواهد نمود (حبیبی، ۱۳۷۸: ۱۹). حیاتی مدنی که از مجموعه برخوردها و روابط رو در روی مردم با محیط عینی پیرامون با خود و دیگران شکل می‌گیرد توجه به روابط اجتماعی، به معنای پرداختن به پویایی و تحول در فضای شهری است فضاهای شهری عمدتاً با سه گروه تعریف می‌شود: ۱- فضای عمومی؛ ۲- فضای نیمه عمومی؛ ۳- فضای خصوصی (مدنی پور، ۱۳۸۷: ۳۲۴).

فضاهای عمومی شهری

فضای عمومی یکی از مهم‌ترین عناصر اساسی زندگی روزمره شهری به شمار می‌رود ویژگی فضای عمومی زندگی جمعی، فرهنگ شهری و مباحث روزمره ما را بیان می‌کند و در ضمن بر آن‌ها تأثیر می‌گذارد (مدنی پور، ۱۳۷۸: ۲۱۵). دسترسی به فضای شهری برای همه اعضای جامعه امکان‌پذیر است، اما فرد در انجام اعمالش در آن آزاد نبوده و هنجارها و قوانین بر رفتار وی نظارت دارند (حبیبی، ۱۳۷۸: ۳۱). فضای عمومی امکان می‌دهد حضور مردم تجربه و درک شود و شناخت دیدگاه‌های آنان برای ما فراهم شود؛ شناختی که برای بقای زندگی در جوامع بشری ضروری است (مدنی پور، ۱۴۹: ۱۳۸۹). فضای عمومی فضایی از شهر و محیط کالبد مصنوع است که شهروندان باید بتوانند بدون هیچ محدودیتی به آن دسترسی جمعی را به نمایش گذارند. این زندگی جمعی می‌تواند در قالب فعالیت‌های گوناگون کارکردی و مراسمی متبلور شود. فضاهایی چندمنظوره‌اند که کنترل، اداره و تأمین آن‌ها بر عهده مسئولان دولتی است (رفیعیان و رضوی، ۱۳۸۹: ۲۶۹). فضای عمومی مکانی برای آسایش و لذت بردن از تجربیات، سرگرمی‌ها و فعالیت‌های مختلف شهری، محلی برای ورزش، بازی، خوردن، کاربردهای سیاسی و مهم‌تر از همه مکانی برای پیاده‌روی و نشستن است (madanipour: 2010:495).

بحران مطلوبیت فضاهای عمومی شهری یکی از مهم‌ترین مسائل شهرهای ما قلمداد می‌شود این مسئله از یک طرف به ایجاد ناهنجارهای روانی رفتاری و کاهش فعالیت‌های اجتماعی و از طرف دیگر به کاهش کیفیت محیط شهری و افول ارزش‌های اجتماعی،

فرهنگی و بصری در فضاهای شهری منجر می‌شود. بهبود کیفیت فضاهای عمومی شهرها بر فعالیت‌های روزمره و اجتماعی افراد ساکن در شهر تأثیر می‌گذارد (حبیبی، ۳۰:۱۳۷۸). سرزندگی فضاهای عمومی شهری به کیفیت این فضاها و اینکه این فضاها به استفاده‌کنندگان برای انجام فعالیت‌های مختلف چه اندازه خدمات ارائه می‌دهند. بستگی دارد از دیدگاه‌های گوناگونی عوامل مؤثر در تعیین کیفیت و سنجش فضاهای عمومی بیان شده که در جدول شماره ۱ به آن‌ها اشاره می‌شود:

جدول (۱) - عوامل مؤثر در تعیین کیفیت فضاهای عمومی شهری

دیدگاه‌ها	عوامل مؤثر در کیفیت	معیارهای سنجش کیفیت
دیدگاه اول	ویژگی‌های کارکردی و کالبدی	کالبدی: آسایش کالبدی، شرایط دسترسی، مشخصه‌های مکانی، کاربری زمین پیرامون فضاهای عمومی کارکردی: تنوع / دامنه فعالیت‌ها
	توان اجتماعی شدن	حضور مردم و تنوع استفاده‌کنندگان
	توان تأمین نیازها و خواسته‌های مردم	آسایش جسمی و روانی، آرامش، برخوردهای فعال، برخوردهای غیرفعال، اکتشاف و یادگیری
دیدگاه دوم	پاسخگویی	نیازهای استفاده‌کنندگان: راحتی و آرامش، فعالیت‌های فعال و غیرفعال، حس کنجکاوی و کشف کردن
	دموکراتیک بودن	حقوق استفاده‌کنندگان: قابلیت دسترسی، برابری
	معنی‌دار بودن	ارتباط مکان با پیرامون: سیما یا منظر یا شخصیت / هویت، حس مکان و تجارب به‌یادماندنی فضا
دیدگاه سوم	دسترسی و ارتباط	قابلیت دسترسی
	آسایش و تصویر ذهنی	راحتی، پاکیزگی، تمایز / تشخیص، سرزندگی و جذابیت، امنیت و ایمنی
	استفاده و فعالیت‌ها	کارکردی بودن، قابلیت استفاده، توانمندی
	اجتماع‌پذیر بودن	فراگیر بودن فضا
دیدگاه چهارم	استفاده یا کاربرد فضا	کارکرد فضا: یک یا چند کارکردی بودن فضا فعالیت فضا: فعالیت‌های ضروری و اختیاری نیازهای مردم: آسایش، آرامش و امکان درگیری فعال و غیرفعال، نیازهای استفاده‌کننده خاص حقوق پایه انسانی: آزادی استفاده از فضاهای عمومی
	شکل فضا	طراحی فضا: مقیاس فضا، شکل فضا، بافت، مصالح صورت‌بندی فضا: ویژگی‌های کالبدی، ویژگی‌های زیباشناسی،

عناصر طبیعی		
زمینه فضا: زمینه‌های فرهنگی و محیطی	محتوا و زمینه فضا	
محتوای فضا: هویت فضا و معنای فضا		

(محمود پور و عبدی دانش پور، ۷۰: ۱۳۹۳)

سنجش کیفیت مکان‌های عمومی شهری

طراحی شهری جهت آفرینش مکان‌های شهری مطلوب و ارتقاء کیفیت مکان‌های موجود همواره نیازمند عمل شناخت سنجش کیفیت فضاهای همگانی است (گلکار، ۲: ۱۳۸۴). فضاهای عمومی محل برگزاری جشن‌ها، مبادلات اقتصادی و تعاملات اجتماعی بین افراد مختلف با فرهنگ‌های متفاوت هستند کارکرد خوب یک فضا، به‌عنوان یک عنصر مهم در زندگی عمومی و اجتماعی ما خدمت‌رسانی می‌کند PPS (پروژه فضاهای عمومی) با ارزیابی کیفیت فضاهای عمومی در سراسر جهان توسط متخصصین امور موفقیت این مکان‌ها را در چهار کیفیت کلیدی زیر می‌داند:

- ۱- دسترسی و ارتباط: در دسترس بودن فضای عمومی
- ۲- کاربری و فعالیت: مشارکت و درگیر شدن افراد با فعالیت‌های فضای عمومی
- ۳- آسایش و تصویرپذیری: احساس راحت بودن در فضا و به وجود آمدن یک تصویر ذهنی خوب از فضای عمومی
- ۴- اجتماع‌پذیر بودن فضای عمومی: یعنی مکانی که مردم گرد هم آمده و همدیگر را ملاقات می‌کنند (pps.org, 2012)

دسترسی و ارتباط

با نحوه سیرکولاسیون و ارتباطات فضایی و دسترسی با قابل رؤیت بودن فضا و نحوه دستیابی به فضا اعم از بصری و کالبدی، در ارتباط است که خود در امنیت و عملکرد مثبت فضا مؤثر است. در این راستا امکان دسترسی، تداوم حرکت و حضور گروه‌های اجتماعی ویژه نظیر کودکان و سالخوردگان در نقاط مختلف فضا، وجود پارکینگ‌های کافی و ارتباط مطلوب با سیستم حمل‌ونقل شهری از جمله شاخص‌های تعیین‌کننده در این بعد است (دانش پور، چرخچیان، ۱۹: ۱۳۸۶). در یک مکان عمومی هر چه میزان دسترسی آسان‌تر باشد و ارتباطات و اتصالات خوبی بین فضا و محیط اطراف برقرار شده باشد، آن مکان موفق‌تر عمل می‌کند (ps.org, 201).

کاربری و فعالیت

رویدادهای اجتماعی نظیر نمایش‌های خیابانی و هنرهای عمومی، نوع فعالیت‌ها و کاربری‌های موجود درون فضا و توان آن‌ها در جذب افراد و گروه‌های مختلف، مهم‌ترین عامل در پویایی فضاهای عمومی و فعال بودن آن در ساعات و فصول مختلف است و شاخص ارزیابی این بعد، میزان و دفعات مراجعه افراد به فضا و مشارکت در فعالیت‌های مختلف است (دانش پور و چرخچیان، ۱۳۸۶:۲۱) وجود دلیلی برای آمدن و بازگشت دوباره افراد به یک مکان، جهت انجام کاری، باعث حضور پذیری هر چه بیشتر فضاهای عمومی و رونق فعالیت‌ها و کاربری‌های موجود در فضا می‌شود. اصول ارزیابی کاربری‌ها و فعالیت‌های یک مکان:

- کاربری‌ها و فعالیت‌هایی که فرصت بیشتری جهت مشارکت و تعامل افراد با فضا فراهم می‌آورند.
- تعادل خوبی بین استفاده مردان و زنان کاربری‌ها و فعالیت‌های موجود، وجود دارد
- گروه‌های مختلف سنی اعم از پیر، جوان و کودکان از فضا استفاده می‌کنند
- فضا در طول شبانه‌روز استفاده می‌شود.
- استفاده از فضا توسط افراد به تنهایی یا با به‌صورت گروه‌های جمعی و دوستانه وجود دارد (pps.org,2012).

اجتماع‌پذیری

اجتماع‌پذیری در فضاهای عمومی بر پایه نیاز مردم به حس تعلق اجتماعی و تعامل با یکدیگر قرار دارد یکی از مهم‌ترین ابعاد و ویژگی‌های فضاهای عمومی ایجاد فرصت‌های لازم جهت تعاملات اجتماعی است. این عامل به تعیین میزان حضور گروه‌های مختلف اجتماعی، شکل‌گیری شبکه‌های اجتماعی و زندگی در ساعات مختلف شبانه‌روز قابل‌اندازه‌گیری و ارزیابی است (دانش پور و چرخچیان، ۱۳۸۶:۲۱). هنگامی که در یک مکان، افراد با دوستان، آشنایان و همسایگان خود ملاقات می‌کنند، در تعامل با آن‌ها احساس راحتی کرده و به آن گروه و مکان وابستگی اجتماعی پیدا می‌کنند یک مکان با ترویج این نوع از فعالیت‌های اجتماعی، باعث ایجاد حس مکان و تعلق به آن می‌شود (pps.org,2012).

آسایش و تصویر ذهنی

تصویر ذهنی با چگونگی ساماندهی کالبدی فضا و دریافت آسایش ذهنی از فضا، در ارتباط پایداری نحوه و میزان حمایت و حفاظت از فضا، تشخیص و خوشایندی بصری فضا در

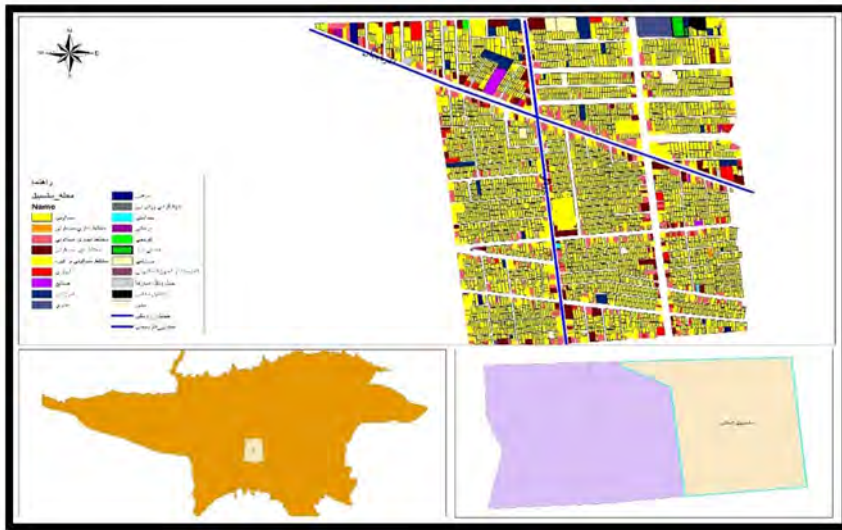
جذب مردم به یک قرارگاه و دریافت آسایش ذهنی از فضا، مؤثرند این ویژگی است که سبب می‌گردد مردم آن را جهت توقف، قدم زدن و تجربه حیات جمعی انتخاب نمایند (دانش پور، چرخچیان، ۲۱: ۱۳۸۶). این مؤلفه شامل راحت بودن فضا و ایجاد یک تصویر ذهنی خوب و مناسب از فضا در ذهن فرد است مؤلفه آسایش و راحتی، دربرگیرنده عواملی مانند امنیت، نظافت و در دسترس بودن مکان‌هایی برای نشستن، استراحت و گپ زدن افراد به‌ویژه برای زنان است (pps.org, 2012).

روش پژوهش

روش پژوهش توصیفی - تحلیلی و جمع‌آوری اطلاعات به‌صورت پیمایشی (میدانی) است. داده‌های این پژوهش با استفاده از پرسشنامه و به روش نمونه‌گیری تصادفی به‌دست‌آمده است. جامعه آماری شهروندان محله سلسبیل شمالی است حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران ۳۸۱ نفر محاسبه شده است. پایایی و روایی پرسشنامه از طریق الفای کرونباخ ۰.۹۹۷ بود محاسبه شده از روایی بالایی برخوردار است. متغیرهای پژوهش بر مبنای PPS (پروژه فضاهای عمومی) با ارزیابی کیفیت فضاهای عمومی با در نظر گرفتن شاخص‌های رایج در سراسرجهان، موفقیت این مکان‌ها را در چهارکیفیت کلیدی در مبانی نظری توضیح داده شده است. برای ارزیابی کیفیت از آزمون t و پیوستگی معیارها از آزمون پیرسون و برای اولویت‌بندی از آزمون فریدمن استفاده شده است.

معرفی محدوده مورد مطالعه

محله سلسبیل شمالی در منطقه ۱۰ شهر تهران از شمال به خیابان آزادی، از جنوب به خیابان هاشمی، از شرق به بزرگراه نواب و از غرب به خیابان قصرالدشت محدود می‌شود. مساحت کل محدوده برابر ۹۷,۳ هکتار و جمعیت آن طبق سرشماری سال ۹۰ برابر ۴۷۲۲۹ نفر است. در این محله دو راسته تجاری - خدماتی (خیابان آذربایجان و رودکی)، در مقیاس فرا محله‌ای در حال فعالیت می‌باشند. این فعالیت‌ها عبارت‌اند از تجاری (تلافروشی، پوشاک، لوازم منزل و ...)، فرهنگی (سینما و ...)؛ و بخشی از محله نیز دارای بافت مسکونی است.

نقشه (۱)- موقعیت خیابان رودکی و آذربایجان در محله سلسبیل شمالی

یافته‌های پژوهش

بر اساس ارزیابی‌های انجام‌گرفته در رابطه با چهاربعد کلیدی کیفیت فضای خیابان یعنی دسترسی‌ها و ارتباطات، کاربری‌ها و فعالیت‌ها، اجتماع‌پذیری، آسایش و تصویر ذهنی دیدگاه‌ها و نظرات مردم بر اساس پرسشنامه در چهار طیف که به امتیاز ۱- خیلی کم ۲- کم ۳- متوسط ۴- زیاد ۵- خیلی زیاد، توسط نرم‌افزار spss و excel تحلیل و با مقایسه میانگین نتایج زیر حاصل گردید:

دسترسی و ارتباطات

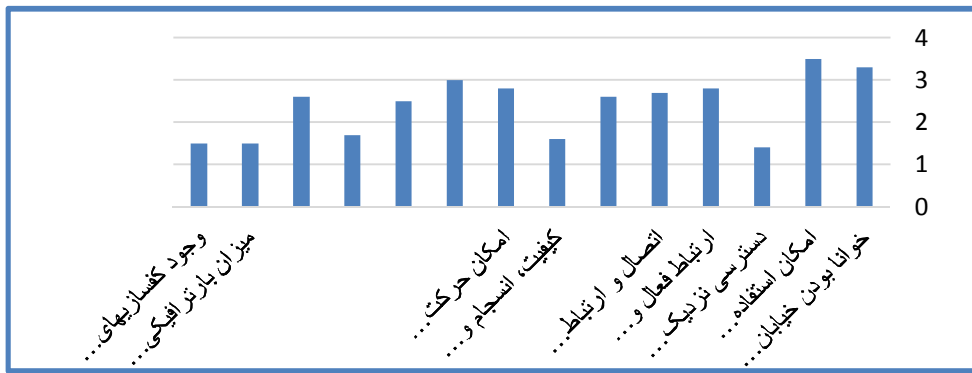
مقایسه میانگین معیارهای مربوط به کیفیت دسترسی و ارتباط نشان می‌دهد؛ که کمترین میانگین دسترسی نزدیک به پارکینگ‌های عمومی، میزان بار ترافیکی موجود در خیابان‌های اصلی اطراف خیابان، وجود کف‌سازی‌های متفاوت هماهنگ با فعالیت‌های گوناگون، کیفیت- انسجام و پیوستگی کفها-بدنه‌ها، دسترسی افراد با توانایی‌های مختلف جسمی و حرکتی در خیابان میانگین خیلی کم را به خود اختصاص داده‌اند. دسترسی سهل و راحت از نقاط مختلف شهر به خیابان، جابه‌جایی آسان و راحت کالاها و کیفیت ارائه خدمات به فضاهای موجود، پیوستگی و ارتباط نزدیک فضاهای خیابان، اتصال و ارتباط خیابان با خیابان‌های مجاور، ارتباط فعال و مستمر طبقه همکف با خیابان میانگین کم و به‌طور کلی زیر

متوسط را به خود اختصاص داده‌اند. خوانا بودن خیابان و امکان تشخیص راحت فعالیت‌ها و فضاهای در آن، نفوذپذیری کالبدی و بصری خیابان میانگین متوسط را به خود اختصاص داده‌اند.

جدول (۲) درصد تغییرهای دسترسی و ارتباطات

پاسخ						معیار
میانگین	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	
۳,۳	۱۷,۸	۲۲,۸	۴۲,۹	۸,۹	۷,۹	خوانا بودن خیابان و امکان تشخیص راحت فعالیت‌ها و فضاهای در آن
۳,۵	۱۶	۵۰,۹	۱۳,۱	۱۳,۹	۶	امکان استفاده آسان از حمل‌ونقل عمومی
۱,۴	۲,۶	۲,۶	۵	۱۹,۷	۷۰,۱	دسترسی نزدیک به پارکینگ‌های عمومی
۲,۸	۶,۳	۷,۹	۶۲,۲	۱۵,۷	۷,۹	ارتباط فعال و مستمر طبقه همکف با خیابان
۲,۷	۱,۱	۵,۱	۶۸	۱۸۱	۷,۹	اتصال و ارتباط خیابان با خیابان‌های مجاور
۲,۶	۱,۸	۳۴	۶۹	۱۹,۹	۵,۸	پیوستگی و ارتباط نزدیک فضاهای خیابان
۱,۶	۳,۱	۵	۱۲,۱	۱۴,۷	۶۵,۱	کیفیت، انسجام و پیوستگی کف‌ها، بدنه‌ها
۲۸	۳,۹	۶	۶۸	۱۲,۱	۱۰	امکان حرکت آسان در خیابان بدون وجود موانع حرکتی
۳	۱۰	۱۰	۵۸	۱۴,۲	۷,۹	نفوذپذیری کالبدی و بصری خیابان
۲,۵	۲,۹	۵	۵۳,۸	۲۳,۱	۱۵,۲	دسترسی سهل و راحت از نقاط مختلف شهر به خیابان
۱,۷	۵,۵	۴,۵	۱۰	۱۸,۱	۶۱,۹	دسترسی افراد با توانایی‌های مختلف جسمی و حرکتی در خیابان
۲,۶	۲,۹	۵	۵۴,۱	۲۶	۱۲,۱	جابجایی آسان و راحت کالاها و کیفیت ارائه خدمات به فضاهای موجود
۱,۵	۲۹	۳,۹	۱۰	۱۵,۵	۶۷,۷	میزان بار ترافیکی موجود در خیابان‌های اصلی اطراف خیابان
۱,۵	۲,۹	۴,۷	۱۰,۸	۱۱,۵	۷۰,۱	وجود کف‌سازی‌های متفاوت هماهنگ با فعالیت‌های گوناگون

منبع: نتایج حاصل از پرسشنامه

نمودار (۱)- میانگین کیفیت دسترسی و ارتباطات

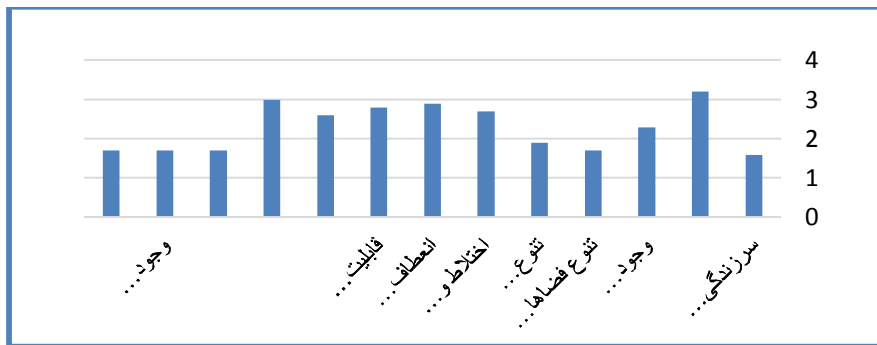
کاربری و فعالیت‌ها

مقایسه میانگین معیارهای مربوط به کاربری و فعالیت‌ها نشان می‌دهد؛ کمترین میانگین سرزندگی خیابان وجود فعالیت‌ها و کاربری‌های مفرح و شادی‌بخش، تنوع فضاها به‌منظور انجام فعالیت‌های متنوع مانند نشستن- مکث- تماشا- بازی و استراحت، امکان همکاری و مشارکت افراد در تعیین کاربری‌ها و فعالیت‌های موجود در خیابان، وجود فعالیت‌ها و کاربری‌های متفاوت و ایجاد فرصت‌های برابر جهت استفاده مردان و زنان، وجود کاربری‌های اداری و زمان‌دار در بدنه خیابان میانگین یک و خیلی کم را به خود اختصاص داده‌اند. وجود کاربری‌های فعال شبانه‌روزی و حضور پذیری خیابان در ۲۴ ساعت شبانه‌روزی، وجود انعطاف‌پذیری در کاربری‌ها و اجازه سرریز فعالیت آن‌ها به داخل خیابان، اختلاط و سازگاری کاربری‌ها با یکدیگر و با خیابان، قابلیت استفاده‌ای متفاوت از فضاها در زمان‌های مختلف مانند تشکیل داده‌اند؛ و مجاورت کاربری‌ها و فعالیت‌های مورد نیاز در خیابان میانگین متوسط را به خود اختصاص داده‌اند.

جدول شماره (۳)- میانگین کیفیت کاربری و فعالیت در سطح محله

معیار						پاسخ
خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین	
۱,۶	۲,۶	۲,۴	۱۱	۲۱	۶۳	سرزندگی خیابان با وجود فعالیت‌ها و کاربری‌های مفرح
۳,۲	۳۰,۲	۷,۹	۳۱,۸	۱۷,۱	۱۳,۱	مجاورت کاربری‌ها و فعالیت‌های مورد نیاز در خیابان
۲,۳	۱	۸	۲۸	۴۷	۱۶	کاربری‌های فعال شبانه‌روزی و حضور در ۲۴ ساعت شبانه‌روزی
۱,۷	۳,۹	۳,۹	۱۲,۱	۲۳,۹	۵۶,۲	تنوع فضاها برای فعالیت‌هایی مانند نشستن، مکث، تماشا، بازی
۱,۹	۳,۹	۶	۱۳,۱	۳۲,۸	۴۴,۱	تنوع کاربری‌ها و فعالیت‌ها به منظور رفع نیازهای مختلف
۲,۷	۳,۹	۵	۶۰,۹	۱۸,۱	۱۲,۱	اختلاط و سازگاری کاربری‌ها با یکدیگر و با خیابان
۲,۹	۷,۹	۲۰,۷	۴۱,۲	۱۷,۱	۱۳,۱	انعطاف‌پذیری خیابان برای مراسم آئینی، مذهبی و تفریحی
۲,۸	۷,۹	۱۶,۳	۴۴,۹	۱۸,۹	۱۲,۱	قابلیت استفاده‌های از فضاها در زمان‌های مختلف مانند بازارهای هفتگی
۲۶	۵	۵,۵	۵۴,۳	۲۲	۱۳,۱	انعطاف‌پذیری در کاربری‌ها و اجازه فعالیت آن‌ها به داخل خیابان
۳	۱۱	۱۷,۸	۴۹,۶	۱۰,۵	۱۱	توزیع مناسب و متعادل کاربری‌ها در طول خیابان
۱,۷	۳,۹	۳,۹	۱۱	۲۶	۵۵,۱	همکاری و مشارکت در تعیین کاربری‌ها و فعالیت‌های در خیابان
۱,۷	۳,۹	۵,۸	۱۰,۲	۲۰,۷	۵۹,۳	فعالیت‌ها و کاربری‌های متفاوت و ایجاد فرصت‌های مردان و زنان
۱,۷	۲,۹	۷,۱	۱۰	۲۴۱	۵۵,۹	وجود کاربری‌های اداری و زمان‌دار در بدنه خیابان

منبع: نتایج حاصل از پرسشنامه

نمودار شماره (۲) - میانگین کیفیت کاربری و فعالیت

اجتماع پذیری

مقایسه میانگین بین معیارهای اجتماع پذیری نشان می‌دهد؛ کمترین میانگین وجود فضاهایی با مبلمان و تجهیزات مناسب و متنوع جهت جمع شدن افراد دور هم، وجود زندگی شبانه در خیابان امکان استفاده از فضا برای افرادی با توانایی‌های مختلف جسمی و حرکتی امکان، ایجاد پیاده راهی همه‌شامل و سرزنده با مناسب‌سازی فضا برای تمامی افراد، مکان استفاده از فضاهای خیابان در اغلب ساعات روز و شب که میانگین یک و خیلی کم را به خود اختصاص داده‌اند. وجود مکان‌هایی برای مکث و ایجاد قرارگاه‌های رفتاری، وجود فضاهای تفریحی و خدماتی برای گذران اوقات فراغت و جذب گروه‌های مختلف اجتماعی، میانگین دو و کم را به خود اختصاص داده‌اند. میزان حضور زنان، کودکان و سالخوردگان، تنوع استفاده‌کنندگان از فضا از لحاظ سنی و جنسی که میانگین سه و متوسط را به خود اختصاص داده‌اند؛ و میزان مراجعه افراد در خیابان میانگین ۴,۵ و زیاد ارزیابی کرده‌اند.

جدول شماره (۴) - میزان اجتماع پذیری در محله

معیار	پاسخ				
	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
میزان مراجعه افراد در خیابان	۲,۱	۲,۹	۵	۲۰,۲	۶۹,۸
تنوع استفاده‌کنندگان از فضا از لحاظ سنی و جنسی	۲,۱	۶	۱۰	۵۵,۹	۲۶
فضاهای تفریحی و خدماتی برای گذران اوقات فراغت و جذب گروه‌های مختلف اجتماعی	۲۳,۱	۱۷,۱	۵۲,۵	۵,۲	۲,۱

۱,۶	۳,۷	۶	۱۰	۱۵	۶۵,۴	ایجاد پیاده راه سرزنده با مناسب سازی فضا برای تمامی افراد
۱,۵	۲,۱	۲,۹	۱۰,۸	۱۸,۱	۶۶,۱	امکان استفاده از فضا برای افرادی با توانایی های مختلف
۲,۲	۳,۱	۳,۹	۱۵	۷۰,۱	۷,۹	وجود مکان هایی برای مکت و ایجاد قرارگاه های رفتاری
۱,۳	۲,۱	۲,۹	۵	۱۰	۸۰,۱	وجود زندگی شبانه در خیابان
۱,۳	۲,۹	۳,۱	۳,۹	۱۰	۸۰,۱	فضاهایی با مبلمان و تجهیزات برای جمع شدن افراد دورهم
۳,۷	۱۰	۶۹,۸	۷,۱	۷,۱	۶	میزان حضور زنان و کودکان و سالخوردگان
۱,۶	۴,۲	۴,۷	۱۰	۱۸,۱	۶۳	امکان استفاده از فضاهای خیابان در اغلب ساعات روز و شب
۳,۷	۳,۹	۷۶,۶	۱۰,۵	۵	۳,۹	استفاده از فضاها به تنهایی یا با به صورت گروه های جمعی و دوستانه

منبع: نتایج حاصل از پرسشنامه

نمودار (۳)- میانگین کیفیت اجتماع پذیری در سطح محله

آسایش و تصویر ذهنی

مقایسه میانگین بین معیارهای آسایش و تصویر ذهنی نشان می دهد؛ کمترین میانگین آلودگی های صوتی- بویایی- دیداری، وجود مکان های راحت و کافی امکان انتخاب آزاد افراد جهت نشستن در سایه یا آفتاب، کیفیت جداره ها و ابعاد زیبا شناسانه خیابان، وجود کاربری های مسکونی در خیابان و قابلیت نظارت اجتماعی، خاطره انگیزی و هویت مندی خیابان با وجود عناصر و ارزش های تاریخی، مبلمان و تجهیزات شهری مناسب نیمکت شامل

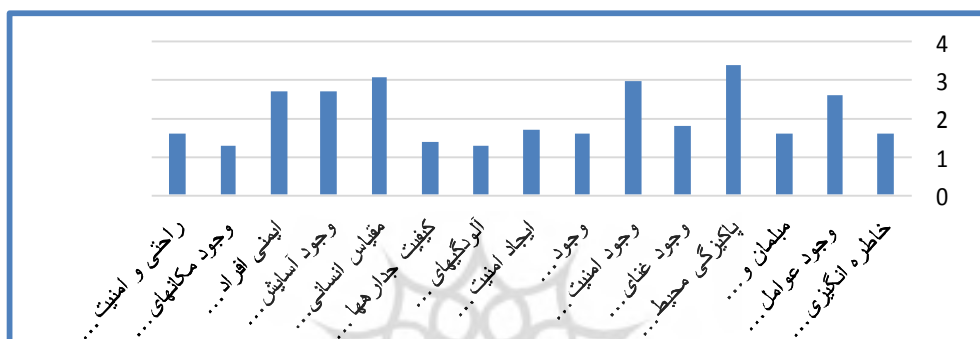
تیر چراغ برق - سطل زباله - تلفن همگانی - ایستگاه اتوبوس، راحتی و امنیت زنان برای حضور مداوم در خیابان، ایجاد امنیت لازم از طریق نورپردازی مناسب فضای خیابان، وجود غنای حسی در خیابان و فعالیت‌هایی مانند دیدن، شنیدن که میانگین یک و خیلی کم را به خود اختصاص داده‌اند؛ و وجود عوامل مخل آسایش و آرامش افراد در خیابان مانند جرم و خشونت، وجود آسایش اقلیمی و پوشش گیاهی مناسب به منظور تأمین رفاه حال عابرین پیاده در فصول سرد و گرم، ایمنی افراد پیاده در مقابل حضور خودروهای شخصی در خیابان میانگین دو و کم را به خود اختصاص داده‌اند؛ و وجود امنیت در خیابان و میزان حضور کودکان و زنان، مقیاس انسانی در فضای خیابان، پاکیزگی محیط خیابان و کیفیت ارائه خدمات عمومی مانند جمع‌آوری زباله و دفع آب‌های سطحی میانگین سه و متوسط را به خود اختصاص داده‌اند.

جدول شماره (۵) - میزان آسایش و تصویر ذهنی در محله

پاسخ						معیار
میانگین	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	
۱,۶	۴,۵	۴,۵	۱۱	۱۰	۷۰,۱	خاطره‌انگیزی و هویت مندی خیابان با وجود عناصر و ارزش‌های تاریخی
۲,۶	۲,۱	۳,۹	۶۱,۹	۱۷,۸	۱۴,۲	وجود عوامل مخل آسایش و آرامش افراد در خیابان
۱,۶	۳,۹	۷,۱	۷,۹	۱۱	۷۰,۱	مبلمان و تجهیزات شهری مانند نیمکت، تیر چراغ‌برق، سطل زباله، تلفن همگانی و ایستگاه اتوبوس
۳,۴	۲,۹	۶۳	۲۱	۷,۱	۶	پاکیزگی محیط خیابان و کیفیت ارائه خدمات عمومی مانند جمع‌آوری زباله و دفع آب‌های سطحی
۱,۸	۶	۷,۱	۱۰	۱۸,۹	۵۸	وجود غنای حسی در خیابان و فعالیت‌هایی مانند دیدن، شنیدن
۳	۷,۳	۱۲,۶	۵۸	۱۸,۹	۳,۱	وجود امنیت در خیابان و میزان حضور کودکان و زنان
۱,۶	۲,۹	۳,۹	۱۲,۹	۱۱	۶۹,۳	وجود کاربری‌های مسکونی در خیابان و قابلیت نظارت اجتماعی
۱,۷	۲,۹	۵	۱۳,۴	۲۲,۸	۵۵,۹	ایجاد امنیت لازم از طریق نورپردازی مناسب فضای خیابان
۱,۳	۲,۱	۲,۹	۵	۱۰	۸۰,۱	آلودگی‌های صوتی، بویایی، دیداری
۱,۴	۱,۶	۳,۴	۶	۱۲,۹	۷۶,۱	کیفیت جداره‌ها و ابعاد زیبا شناسانه خیابان
۳,۱	۳,۹	۱۷,۱	۷۳	۳,۹	۲,۱	مقیاس انسانی در فضای خیابان
۲,۷	۳,۹	۵	۶۶,۹	۱۲,۹	۱۱,۳	وجود آسایش اقلیمی و پوشش گیاهی مناسب به منظور

						تأمین رفاه حال عابرین پیاده در فصول سرد و گرم
۲,۷	۳,۹	۶	۶۱,۲	۱۵	۱۳,۹	ایمنی افراد پیاده در مقابل حضور خودروهای شخصی در خیابان
۱,۳	۲,۱	۱,۸	۶	۱۰	۸۰,۱	وجود مکان‌های راحت و کافی و امکان انتخاب آزاد افراد جهت نشستن در سایه یا آفتاب
۱,۶	۴,۵	۴,۵	۱۰	۱۱	۷۰	راحتی و امنیت زنان برای حضور مداوم در خیابان

منبع: نتایج حاصل از پرسشنامه

نمودار (۴)- میانگین کیفیت محیط آسایش و تصویر ذهنی در سطح محله

آزمون t

به منظور ارزیابی کیفیت در خیابان در قالب شاخص‌های استنباطی از آزمون تک نمونه‌ای t استفاده شده است. ارزیابی کیفیت نشان می‌دهد مؤلفه‌های دسترسی و ارتباطات، کاربری و فعالیت‌ها، آسایش و تصویر ذهنی کیفیت پایین‌تر از حد متوسط و اجتماع‌پذیری بالاتر و زیاد برخوردارند.

جدول (۶)- نتایج آزمون t

اختلاف میانگین ۹۵٪ حد	نتیجه آزمون	ارزش تست = ۳		انحراف معیار	اختلاف میانگین	میانگین	زیر معیار
		سطح معنی‌دار Sig	t مقدار				
-۰.۶۳۲۷	H_1	۰	-۱۲,۵۸۷	۰.۸۴۸۶۵	-۰.۵۴۷۲۴	۲,۴۵	دسترس و ارتباطات
-۰.۷۵۵۸	H_1	۰	-۱۲,۹۴۵	۰.۹۸۹۴۴	-۰.۶۵۶۱۷	۲,۳۴	کاربری و فعالیت‌ها
-۰.۵۰۳۶	H_1	۰	-۱۰,۶۲۹	۰.۷۸۰۴۱	-۰.۴۲۴۹۶	۲,۵۷	اجتماع‌پذیری
-۰.۹۵۰۵	H_1	۰	-۱۹,۷۸۲	۰.۸۵۳۰۶	-۰.۸۶۴۵۷	۲,۱۳	آسایش و تصویر ذهنی

آزمون پیرسون

ضریب همبستگی پیرسون برای بررسی رابطه میان متغیرهای مستقل و وابسته و تعیین سطح معناداری میان متغیرها مورد استفاده قرار می‌گیرد. نتایج حاصل از این آزمون در جدول نشان می‌دهد که همبستگی ۹۹ درصد و بالایی میان معیارهای کیفیت خیابان وجود دارد.

آزمون فریدمن

اولویت‌بندی معیارها از دید پرسش‌شوندگان با آزمون فریدمن انجام شد. پس از تأیید فرضیه امکان اولویت‌بندی متغیرهای مستقل کیفیت فضاهای عمومی، مشخص گردید اجتماع‌پذیری با میانگین ۳،۵۳، دسترسی و ارتباطات ۲،۶۶، کاربری و فعالیت‌ها ۲،۴۷ و آسایش و تصویر ذهنی ۱،۳۴ به ترتیب از لحاظ کیفیت قرار دارند.

جدول (۷) - نتایج آزمون پیرسون

معیار	سطح اطمینان	دسترسی و ارتباطات	کاربری و فعالیت	اجتماع‌پذیری	آسایش و تصویر ذهنی
دسترسی و ارتباطات	بدون رابطه	۱	*	*	*
	.۹۵				
	.۹۹				
کاربری و فعالیت‌ها	بدون رابطه	*	*	*	*
	.۹۵				
	.۹۹				
اجتماع‌پذیری	بدون رابطه	*	*	۱	*
	.۹۵				
	.۹۹				
آسایش و تصویر ذهنی	بدون رابطه	*	*	*	۱
	.۹۵				
	.۹۹				

نتیجه گیری

هدف از این پژوهش سنجش کیفیت فضاهای عمومی از لحاظ کارکرد، دسترسی و ارتباطات، اجتماع پذیری، آسایش و کیفیت محیطی در رابطه خیابان‌های رودکی و آذربایجان در محله سلسبیل شمالی منطقه ۱۰ تهران است. به طور کلی ارزیابی خیابان رودکی و آذربایجان از جهت شاخص‌های کیفیت از دید پرسش‌شوندگان با آزمون فریدمن انجام شد و می‌توان اذعان داشت که با اجتماع‌پذیری بالا از کیفیت پایین در مؤلفه‌های آسایش و تصویر ذهنی، کاربری و فعالیت و دسترسی و ارتباطات برخوردار است؛ و با استفاده از آزمون t نشان داد که کیفیت در مؤلفه‌های آسایش و تصویر ذهنی و کاربری و فعالیت و دسترسی و ارتباطات کیفیت پایین‌تر از متوسط برخوردار هستند؛ و همبستگی بالایی میان معیارها وجود دارد. معیار اجتماع‌پذیری در رتبه یک و دسترسی و ارتباطات در رتبه دو، کاربری و فعالیت‌ها در رتبه سه و آسایش و تصویر ذهنی در رتبه چهار از لحاظ کیفیت قرار دارند. به نظر می‌رسد افراد تنها از روی اجبار و برای رفع نیازهای شخصی حاضر به حضور در خیابان می‌شوند و وجود دلیلی برای آمدن و بازگشت دوباره افراد به یک مکان، جهت انجام کاری، باعث حضور پذیری هر چه بیشتر فضاهای عمومی و رونق فعالیت‌ها و کاربری‌های موجود در فضاهای شهری می‌شود.

یافته‌ها نشان داد با توجه به اجتماع‌پذیری زیاد خیابان رودکی و آذربایجان، این دو خیابان با توجه به چهار کیفیت کلیدی از مطلوبیت پایینی برخوردار هستند. بنابراین برای ارتقا کیفیت فضاهای عمومی در محله ارتقاء دسترسی‌ها و پیوستگی و سازگاری کاربری‌ها با فعالیت‌ها و همچنین ارتقای پیاده‌مداری، خوانایی، کارایی و اختلاط کاربری‌ها در سرزندگی فضاهای عمومی محله مؤثر است. لذا راهکارهایی جهت ارتقای کیفیت در منطقه مورد مطالعه و کاهش نقاط ضعف می‌تواند مورد توجه قرار گیرد:

- ساماندهی و اختصاص مکانی مشخص جهت حضور دست‌فروشان و کاهش مزاحمت توسط آنان برای افراد پیاده

- بهسازی کاربری‌های فرهنگی مثل سینما المپیک جهت ارتقای هویت فرهنگی خیابان

- در نظر گرفتن تسهیلات ویژه ناتوانان جسمی و حرکتی مثل رمپ و نوار بساواپی

- در نظر گرفتن مبلمان و مکان‌هایی برای نشستن، استراحت و تجمع افراد جهت برقراری

تعاملات اجتماعی

- تأمین پارکینگ‌های عمومی در فاصله مناسب از پیاده راه

- جداسازی فضاها از طریق پوشش گیاهی و کف‌سازی‌های متنوع

- تأکید بر طراحی ابتدا و انتهای محور با بهره‌گیری از عناصر طبیعی یا تمایزات کالبدی
- اختلاط کاربری‌های مسکونی و تجاری جهت بهبود نظارت اجتماعی از طریق بدنه‌ها
- ایجاد تسهیلات لازم و تشویق افراد به استفاده کردن از وسایط حمل‌ونقل عمومی
- حضور نامحسوس پلیس جهت ایجاد امنیت و افزایش حضور زنان و کودکان

منابع و مآخذ:

- ۱- افروغ، ع. ۱۳۷۷. فضا و نابرابری اجتماعی: ارائه الگویی برای جدایی‌گزینی فضایی و پیامدهای آن. چاپ یک. تهران. انتشارات دانشگاه تربیت مدرس. ۳۶۸.
- ۲- بنتلی، ا.، الکک، آ. مورین، پ.، گلین، س.، اسمیت، گ. ۱۳۸۲. محیط‌های پاسخده، ترجمه: مصطفی بهزادفر، تهران، چاپ اول، مرکز انتشارات دانشگاه علم و صنعت. ۴۳۹.
- ۳- پاکزاد، ج. ۱۳۸۵. مبانی نظری و فرایند طراحی شهری. تهران. چاپ سه. وزارت مسکن و شهرسازی. ۴۴۸.
- ۴- جیکویز، ج. ۱۳۸۸. مرگ و زندگی شهرهای آمریکایی، ترجمه مصطفی بهزادفر، تهران، چاپ اول، نشر دانشگاه تهران، ۵۵۶.
- ۵- حبیبی، م. ۱۳۷۸. فضای شهری حیات واقع‌های و خاطره‌های جمعی. مجله علمی پژوهشی صفا دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی. شماره ۲۸. ۲۱-۱۶.
- ۶- حبیبی، م. ۱۳۷۸. جامعه مدنی و حیات شهر. نشریه هنرهای زیبا. شماره ۷. ۳۳ - ۲۱.
- ۷- دانش پور، ع.، چرخچیان، م. ۱۳۸۶. فضاهای عمومی و عوامل مؤثر بر حیات جمعی. نشریه باغ نظر. شماره ۷. ۲۸-۱۹.
- ۸- رفیعیان، م.، تقوایی، ع.، خادمی، م.، علی پور، ر. ۱۳۹۱. بررسی تطبیقی رویکردهای سنجش کیفیت در طراحی فضاها.
- ۹- رفیعیان، م.، رضوی، ح. ۱۳۸۹. ارتقای کیفیت محیط شهری با استفاده از رویکرد برنامه‌ریزی طراحی محور. تئاتر شهر و پهنه پیرامون. برنامه‌ریزی و آمایش فضا. شماره ۲. ۲۸۷-۲۶۹.
- ۱۰- سجادزاده، ح.، یزدان پناه شاه آبادی، م. ر. ۱۳۹۴. ارتباط بین مفاهیم سرمایه اجتماعی و کیفیت ذهنی و عینی محیط شهری (نمونه موردی: محله پنبه ریس قزوین). فصلنامه آمایش محیط، دوره هشتم، شماره ۳۰: ۱۰۹-۸۷.
- ۱۱- عبدالله زاده فرد ع. ۱۳۹۶. نقش فضای عمومی شهری در شکل‌گیری اعتماد اجتماعی نمونه‌موردی: پارک حاشیه چمران. کلان شهر شیراز، فصل نامه آمایش محیط. دوره ۱۰. شماره ۳۹. ۱۵۷-۱۸۲.
- ۱۲- عمومی شهری. نشریه علمی- پژوهشی انجمن علمی معماری و شهرسازی ایران. شماره ۴۳. ۴-۳۵.

- ۱۳- کربلایی حسینی غیاثوند.؛ بهزادپور م. ۱۳۹۸. ارائه مدل ساختاری به‌منظور بررسی روابط بین مؤلفه‌های مؤثر بر ارتقاء تعاملات اجتماعی در خیابان‌های پیاده‌مدار (مطالعه موردی: خیابان خیام و خیابان سپه قزوین). فصل نامه آمایش محیط. دوره ۱۲، شماره ۴۴. بهار. ۱۰۵-۱۲۶.
- ۱۴- گلکار، ک. ۱۳۷۸. تئوری‌های طراحی شهری: تحلیل گونه‌شناختی تئوری‌ها. نشریه علمی-پژوهشی صفا. شماره ۲۹، ۳۳-۱۷.
- ۱۵- گلکار، ک. ۱۳۸۴. سنجش مکان در طراحی شهری. نشریه صفا. انتشارات دانشگاه شهید بهشتی. شماره ۴۰. ۴۹-۲۸.
- ۱۶- لینچ، ک. ۱۳۸۱. تئوری شکل خوب شهر، ترجمه سید حسین بحرینی، چاپ دوم، انتشارات دانشگاه تهران. ۶۹۸.
- ۱۷- محمدپور، ن. عبدی دانش پور، ز. ۱۳۹۳. برنامه‌ریزی ارتقای کیفیت در فضاهای عمومی با تأکید بر بوستان‌های شهر تهران. چاپ اول، تهران. نشر آذرخش. ص ۲۱۴.
- ۱۸- محیط آرا، م، ملک حسینی، ع، شمس، م. ۱۹۶. کیفیت زندگی در محله‌های شهراسلامی-ایرانی با نگرش پایداری فضایی- اجتماعی (نمونه موردی: شهر قم). فصل نامه آمایش محیط. شماره ۳۸: ۱۱۸-۹۵.
- ۱۹- مدنی پور، ع. ۱۳۸۴. طراحی فضاهای شهری نگرشی بر فرایندی اجتماعی و مکانی. ترجمه فرهاد مرتضایی. چاپ دوم. تهران. شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری. ۳۳۰.
- ۲۰- مدنی پور، ع. ۱۳۸۹. فضاهای عمومی و خصوصی شهر، ترجمه فرشاد نوریان، انتشارات شرکت، چاپ دوم، تهران، پردازش و برنامه‌ریزی شهری، ص ۲۸۸.
- ۲۱- مصطفوی س، ساسان پور. ف، موحد. ع، شمعی. ع. ۱۳۹۴. کیفیت سنجی محیط در محله‌های شهری و برنامه‌ریزی برای محیط پایدار مطالعه موردی سقز، مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، شماره ۲۴، ص ۱-۲۴.
- ۲۲- موحد ع، آهنگری، ن. حسینی. ف. ۱۳۹۴. بررسی کارکرد فضاهای عمومی شهری و نقش آن در توسعه پایدار اجتماعی مورد مطالعه: شهر بوکان. مجله توسعه محله‌ای. دوره ۷ شماره ۱. ص ۷۹-۱۰۲.
- 23- PPS. 2012.. "What Makes a Successful Place?" New York (www.PPS.org).
- 24- Madanipour, A. 2010 "Whose Public Space": International Case Studies in Urban Design and Development. Oxford: Routledge. Issue 3. PP 495-497.
- 25- www.pps.org